

Stickans väg

Rapport projekt Sambandscentral Språk

av Ebba Junker

Stickans väg	1
Inledning.....	2
Presentation av Stickan, översiktsbild	4
Stickan och högskolan.....	6
Hälso- och sjukvårdsförvaltningen	7
Kultur- och fritidsförvaltningen.....	9
Barn- och utbildningsförvaltningen	11
Översiktsbilden och remissförfarandet.....	13
Fyra problemområden	14
Några identifierade behov:	18
Fyra Ebba-reflektioner.....	20
Vad bör göras? Slutdiskussion	22
Gotlandsprojektet, ett förslag.....	24
Slutord.....	25

Inledning

Projekt *Sambandscentral Språk* (i vardagen kallat Projekt Språket) startade hösten 2006 på Gotland. Bakgrunden är den diskussion som uppstod i barnbibliotekariegruppen under det att den kommunala biblioteksplanen utarbetades. Den ursprungliga frågan som uppstod i gruppen var

”Är barns och ungas språkutveckling en del av barnbibliotekariernas uppdrag?”

Diskussionen ledde till frågan

”Vilka inom kommunen har barns och ungas språkutveckling i sitt uppdrag? Vilka är aktörerna?”

och den frågeställningen ledde till att projekt Sambandscentral Språk startades.

Projektägare är Gotlands Länsbibliotek och projektet finansieras av Statens Kulturråd och Gotlands kommun. Projektansvarig: Christina Svensson, länsbibliotekarie, projektledare: Ebba Junker, bibliotekarie.

Projektets styrgrupp har haft följande sammansättning:

- Karin Blomqvist, barnbibliotekskonsulent, Gotlands Länsbibliotek
- Lars Danielson, chef Kultur & Fritidsförvaltningen, Gotlands kommun
- Hugo Lagercrantz, professor, Astrid Lindgrens barnsjukhus, Stockholm
- Katarina Michanek, strateg/hälso- och sjukvård, Gotlands kommun
- Karin Nyström, utvecklingschef Barn- och utbildningsförvaltningen, Gotlands kommun
- Christina Remén, barnbibliotekarie Almedalsbiblioteket, Visby
- Cecilia Torudd, författare och tecknare, Stockholm

Projektets mål

Etablera ett forum, en sambandscentral, för alla yrkesgrupper som arbetar med barns och ungas språkutveckling. Inventera pågående verksamhet, samarbeten och projekt. Få till stånd en gemensam diskussion kring resursanvändning, metoder, mål och utvecklingsarbete.

Detta är de övergripande målen, för barnbibliotekariegruppen är det intressant att diskutera uppdraget och *finna bibliotekets roll i arbetet med barns språkutveckling.*

Arbetet i projekt Språket har genererat följande:

- en enkät, *Röster från verksamheten - 5 frågor från projekt Språket*, där berörda i Barn- och utbildningsförvaltningen, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen och Kultur- och fritidsförvaltningen svarar på frågor om hur de ser på sitt uppdrag och på sitt arbete med barn och språk/språkutveckling
- talboksplanen har påverkats av den enkät och de intervjuer som gjorts i projektet
- en kartläggning av hur vi på Gotland arbetar med barn/unga och språk/språkutveckling
- ett förslag till ett flerårigt forskningsprojekt om barns språkutveckling och hur vuxna kommunicerar över professionsgränserna kring dessa frågeställningar

Kartläggningen

Denna kartläggning gjordes till största delen under 2007. Arbetet med kartläggningen har initierat diskussioner som ibland lett till ändrade arbetsrutiner. Den är tänkt att **fungera som ett diskussionsunderlag**. Jag som kartlagt är bibliotekarie, mitt perspektiv är folkbibliotekariens. Mitt uppdrag har varit att **leta efter det som inte fungerar**. Det är **systemets brister** som står i fokus.

Frågeställningar

Vilka förvaltningar har uppdraget barns och ungas språkutveckling på sitt bord?

Var på bordet ligger uppdraget?

Hur samarbetar vi över förvaltningsgränserna?

Kan samarbetet bli mer effektivt?

Under arbetets gång har jag intervjuat 84 människor, alla arbetar i Gotlands kommun. De flesta har intervjuats enskilt, men jag har också mött hela arbetsenheter, arbetslag och grupper av kollegor. Slående är det starka engagemang människor visar för sina arbetsuppgifter, sitt yrke. Det är fascinerande att möta så många kunniga och erfarna yrkesutövare. Utan tvekan finns en stor potential för ett lyckat arbete kring barns språkutveckling. Utöver det har jag intervjuat människor i olika befattningar i övriga landet, för att tillföra kunskap.

Förhållandena på Gotland skiljer sig på en punkt från fastlandet: vi har inget landsting. Kommunen sköter landstingets uppgifter. Den regionala nivån saknas.

Främst tre kommunala förvaltningar arbetar med barn/unga och språkutveckling:

- Barn- och utbildningsförvaltningen (BUF)
- Hälso- och sjukvårdsförvaltningen (HSF) genom barnhälsovården (BVC) och logopederna
- Kultur- och fritidsförvaltningen (KFF) genom folkbiblioteken och de integrerade folk- och skolbiblioteken.

På Gotland finns ingen övergripande plan för arbetet med barns och ungas språkutveckling. Inte heller finns någon plan för detta inom någon enskild förvaltning.

Presentation av Stickan, översiktsbild

Det här är Stickan!

Vi tänker oss att Stickan är ett barn som har det krångligt med språkutvecklingen, han får inte riktigt till det. Vi ska följa honom från födseln upp till 20 års ålder. Hur ser hans kontakter med de olika förvaltningarna ut? Vem gör vad?

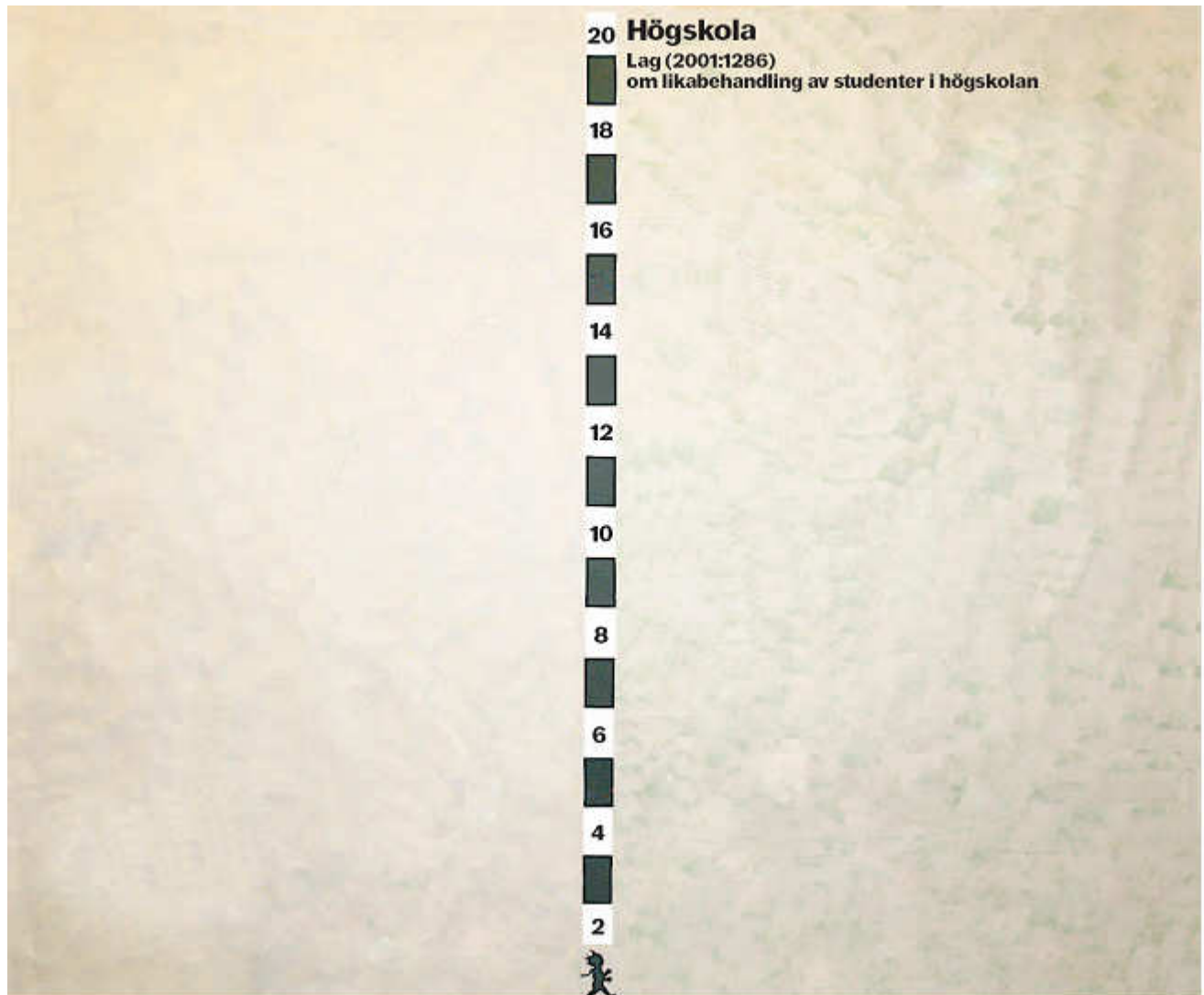
Detta är en översiktsbild av "Stickans väg".

I mitten längst ner finns Stickan. Han står på ruta 1, ovanför honom i rutor ligger tiden, ända tills han blir 20 år.

Till höger i bild: skolan. BUF är den förvaltning Stickan kommer att ha mest kontakt med under uppväxten.

Till vänster: dels hälso- och sjukvården, HSF, dels biblioteken, som hör till KFF.

Stickan och högskolan

- Varför ända upp till 20 år?

- därför att hälften av ungdomskullarna idag förväntas gå vidare till högre studier efter gymnasiet.

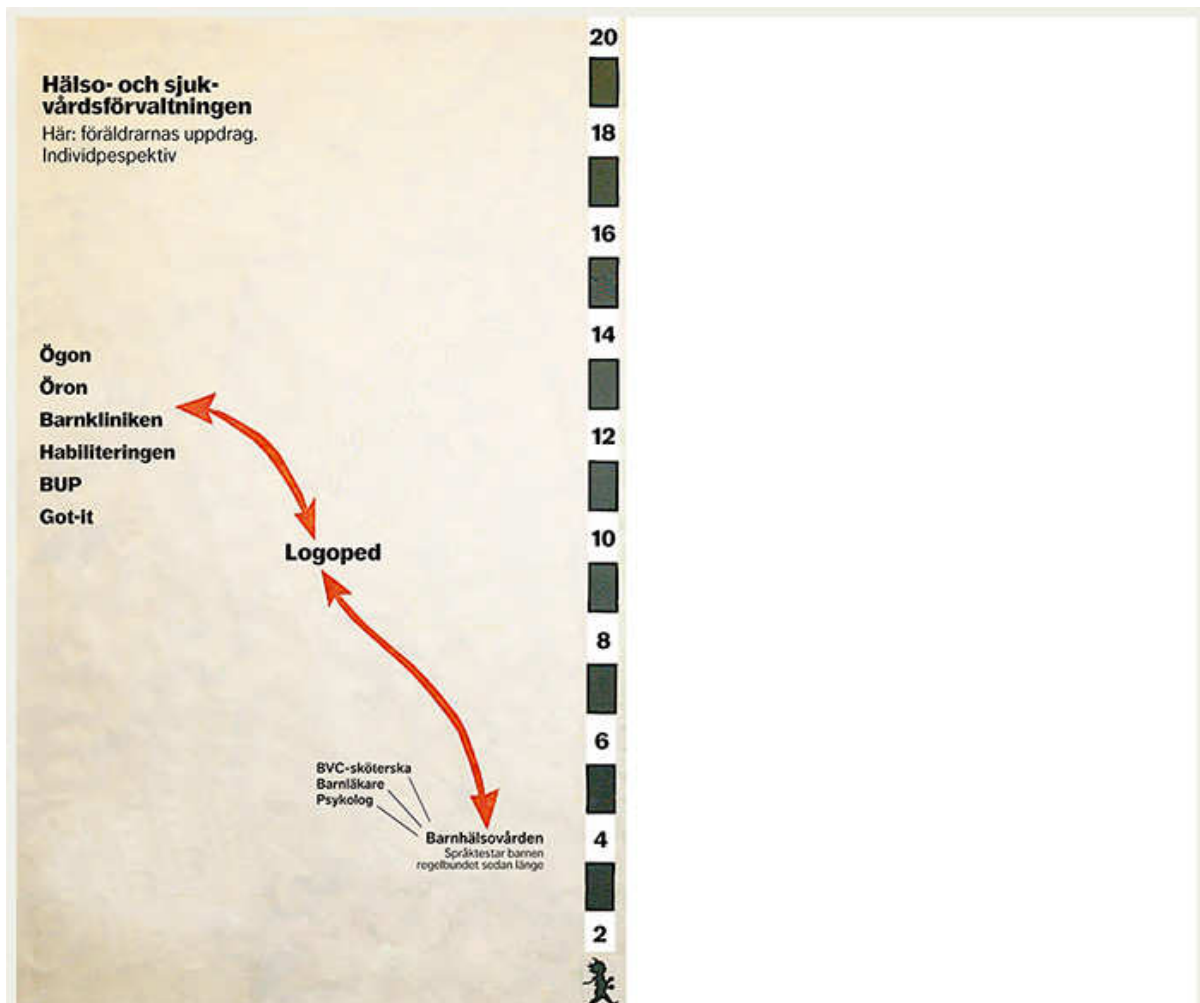
- därför att den student vid universitet/högskola som har svårt att läsa och skriva är berättigad till stöd från TPB, Tal- och punktskriftsbiblioteket. Servicen är god.

Stickan får exempelvis inläst kurslitteratur, "egen" Daisy-spelare och möjlighet till direktkontakt med TPB. Till grund för detta ligger *Högskoleförordningen, Lagen om likabehandling av studenter i högskolan (2001:1286)*. På högskolan får Stickan mycket god tillgång till tekniska hjälpmedel, troligen mycket mer än någonsin tidigare i grundskola och gymnasium.

Vi talar här uteslutande om **tekniska** hjälpmedel! Jämförelsen är med som en illustration till tesen "små barn små resurser, stora barn stora resurser". För **Stickan** är det helt ointressant att den ena penningpåsen är kommunal och den andra statlig. Det intressanta för Stickan är **när** i hans liv resurserna skjuts till.

Det finns en resurs som förefaller outnyttjad: Specialpedagogiska institutet, SIT, ansvarar på nationell nivå för anpassade läromedel i förskola, grundskola och gymnasium.

Hälso- och sjukvårdsförvaltningen

Hälsa- och sjukvårdsförvaltningen, den första av samhällets institutioner som Stickan möter i sitt liv.

I denna förvaltning råder ett **individperspektiv**. Allt arbete med barn och unga sker på föräldrarnas uppdrag. Inträdesbiljetten är **en brist**. När bristen åtgärdats lämnar Stickan förvaltningen, för att återvända om/när ny brist uppstår.

I stort sett alla barn är inskrivna vid barnhälsovården. På Barnvårdscentralen (BVC) följer BVC-sköterskorna barnets språkutveckling från tidig ålder: första svarsleendet vid 7 – 8 veckors ålder, joller vid 3 månader, "nyanserat joller" vid 6 månader. En mer omfattande kontroll sker vid 9 månaders ålder, läkarbesök vid 18 månader. Vid 2 års ålder bör barnet ha börjat använda talspråket som kommunikation. Om allt går väl med Stickans utveckling görs den sista testen vid 4-årskontrollen. PÅ BVC har man lång erfarenhet av att följa upp barns språkutveckling.

Vid problem remitteras Stickan till logoped, som i sin tur vid behov samarbetar med olika specialister inom förvaltningen, t ex vid lasarettets ögon- och öronavdelning, barnkliniken, habiliteringen och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) samt Got-IT, som är ett dataresurscentrum.

Logopederna ställer medicinska diagnoser, en dyslexiutredning gjord av logoped är en medicinsk utredning. Grava språkstörningar bör ha upptäckts när barnet är i 3-årsåldern. Barn som kommer till logoped kommer i regel via BVC. Tidigare remitterades elever från skolhälsovård/elevvårdskonferens till logoped för dyslexiutredning. Med hänvisning till vårdgarantin har HSF valt att göra en förändring: sedan ett par år tillbaka görs inte dessa utredningar längre. Alla logopederna på Gotland är anställda inom HSF, undantaget en halvtidstjänst på Språkförskolan.

På Gotland finns också ett Logotek, ett samarbete mellan HSF och KFF. Logopederna skriver ut "recept" på böcker som barn och föräldrar sedan kan låna på biblioteket. Böckerna är kategoriserade utifrån olika problemområden och barnet kan låna just de böcker som är till störst nytta. Med dem som hjälp tränar barnet för att bemästra sina speciella svårigheter.

Kultur- och fritidsförvaltningen

Kultur- och fritidsförvaltningen är förvaltning nr två i Stickans liv.

Redan under första levnadsåret tar folkbiblioteken kontakt med Stickan. *Barnens första bok* delas ut, föräldrar och barn bjuds in till *BVC-grupper* och *babycaféer*. Kanske går Stickan så småningom i en förskola där man har *Bokpåsar*, ett samarbete mellan förskola och bibliotek. Böcker packas i särskilda kassar som finns lätt åtkomliga i förskolan. *6-årsgrupp* är biblioteksintroduktion för barn i förskoleklass. Kanske får Stickan *bokprat* under sin tid i grundskolan, kanske får föräldrarna bokprat på föräldramöten. Bor han långt från ett folkbibliotek får hans skola regelbundet besök av *barnbokbussen*, ett samarbete mellan BUF och KFF.

Folkbibliotek och skolbibliotek har olika uppdrag och funktion. Folkbiblioteken hör till KFF och är öppna för allmänheten. Nyckelord: folkbildning, frivillighet, individ, intresseinriktat.

Skolbiblioteken sorterar under BUF. Nyckelord: utbildning, pedagogik, målstyrning/tvingande, grupp, ämnesinriktat.

När man slår samman dessa och skapar ett *integrerat bibliotek* uppstår något nytt, en biblioteksform med en fot i varje förvaltning. Ett bibliotek som dels är öppet för allmänheten, dels fungerar som skolbibliotek. Två olika kulturer möts, två skilda uppdrag läggs på personalen. Av Gotlands totalt 16 kommunala biblioteksenheter är 6 integrerade bibliotek. De hör organisatoriskt till KFF och har avtal med skolan. (Undantag Almedalsbiblioteket, som är ett integrerat folk- och högskolebibliotek med två huvudmän.)

Är individ- eller grupperspektivet förhärskande inom biblioteksvärlden?

Frågar man människor som arbetar på ett folkbibliotek svarar de flesta "*huvudsakligen individperspektiv*". Frågar man dem som arbetar på det integrerade biblioteket svarar de flesta "*både grupp- och individperspektiv*". Individperspektiv när man vänder sig till allmänheten, både-och när man arbetar gentemot skolan.

När det gäller frågan om barns språkutveckling och bibliotekens ansvar går meningarna isär. De flesta inom biblioteksvärlden som arbetar med barn och unga ser det som självklart att man också, som en del i uppdraget, arbetar med barns språkutveckling. Utan att vara experter på området tycker man sig ha tillräckliga kunskaper för att kunna tala om språk och språkutveckling med föräldrar på babycaféer, BVC-grupper och föräldramöten. Man kopplar då självfallet till det område där man har kompetens: barnlitteratur.

I biblioteksvärlden finns också människor som hävdar motsatt åsikt: att barns språkutveckling inte ingår i bibliotekens uppdrag, att man saknar djupare kunskaper inom området och att bibliotekens uppdrag är att förmedla litteratur och göra barn till intresserade/passionerade läsare, vilket är något helt annat.

Just den här frågeställningen är utgångspunkten för hela denna kartläggning. Det var i den här förvirringen kring barnbibliotekariernas uppdrag som diskussionen startade.

Barn- och utbildningsförvaltningen

Barn- och utbildningsförvaltningen, den tredje förvaltningen Stikkan möter i livet, är den förvaltning han kommer i kontakt med allra mest under uppväxten. Från ca 2 års ålder är de flesta barn på Gotland inskrivna i förskolan.

Skolans uppdrag är komplext. Utöver att **undanröja alla hinder för lärande** har man ett gigantiskt samhällsuppdrag: **att fostra nya samhällsmedborgare**. Detta skiljer skolan från de andra förvaltningarna. Skolan är också en **pliktorganisation**, till skillnad från HSF och KFF.

När man frågar rektorerna på ön vilket perspektiv som råder inom skolan, **individ- eller grupperspektiv** svarar de flesta **både och**. De har svårt att sätta det ena perspektivet före det andra.

Inom förskola och skola har man alltid arbetat med barns språkutveckling, en självklar del i uppdraget. Genom olika projekt i förskolan lyfter man fram olika arbetssätt: i *Majaprojektet* och *Musikspråka* har musiken stor plats, i *Språkeri språkeri* arbetar man med språklig medvetenhet enligt Bornholmsmodellen. Med *rim och ramsor* övas språkrhythmen, i nätverket *Allas barnbarn* läser pensionärer sagor på förskolor.

Sedan några år används *TRAS* i förskolan på Gotland. *TRAS* kommer ursprungligen från Norge och är ett verktyg för att observera språkutveckling. Materialet, bl a ett schema, är till stöd när man följer det enskilda barnets utveckling och ska göra det lättare att skilja mellan en normal språkutveckling och vad som är tecken på avvikelser i behov av åtgärd. Schemat omfattar åtta delar med rubriker som *språkförståelse*, *språklig medvetenhet*, *uttal*, *ordproduktion*, *meningsbyggnad* men också *samspel*, *kommunikation* och *uppmärksamhet*.

I grundskolan använder man sedan länge *LUS*, läsutvecklingsschemat, ett sätt att ringa in var barnet står när det gäller läsning. Ett schema används också här, där läraren prickar av olika stadier i barnets utveckling som läsare.

På Gotland finns en *skolbibliotekscentral* som ger stöd och service till skolbiblioteken i grundskolan. *Skola - biblioteksgruppen* är en samarbetsgrupp på förvaltningsnivå. Där dryftas gemensamma frågor, exempelvis barnbokbussen och gemensamma fortbildningar för skol- och bibliotekspersonal. Gruppen bildades i slutet av 1980-talet.

När språkutvecklingen inte går som önskat:

I grundskolan samlar rektor olika resurser runt barnet i en elevvårdskonferens, EVK. Beroende på barnets problem kan följande ingå: specialpedagog, talpedagog, psykolog, skolhälsovård, synpedagog, hörselpedagog.

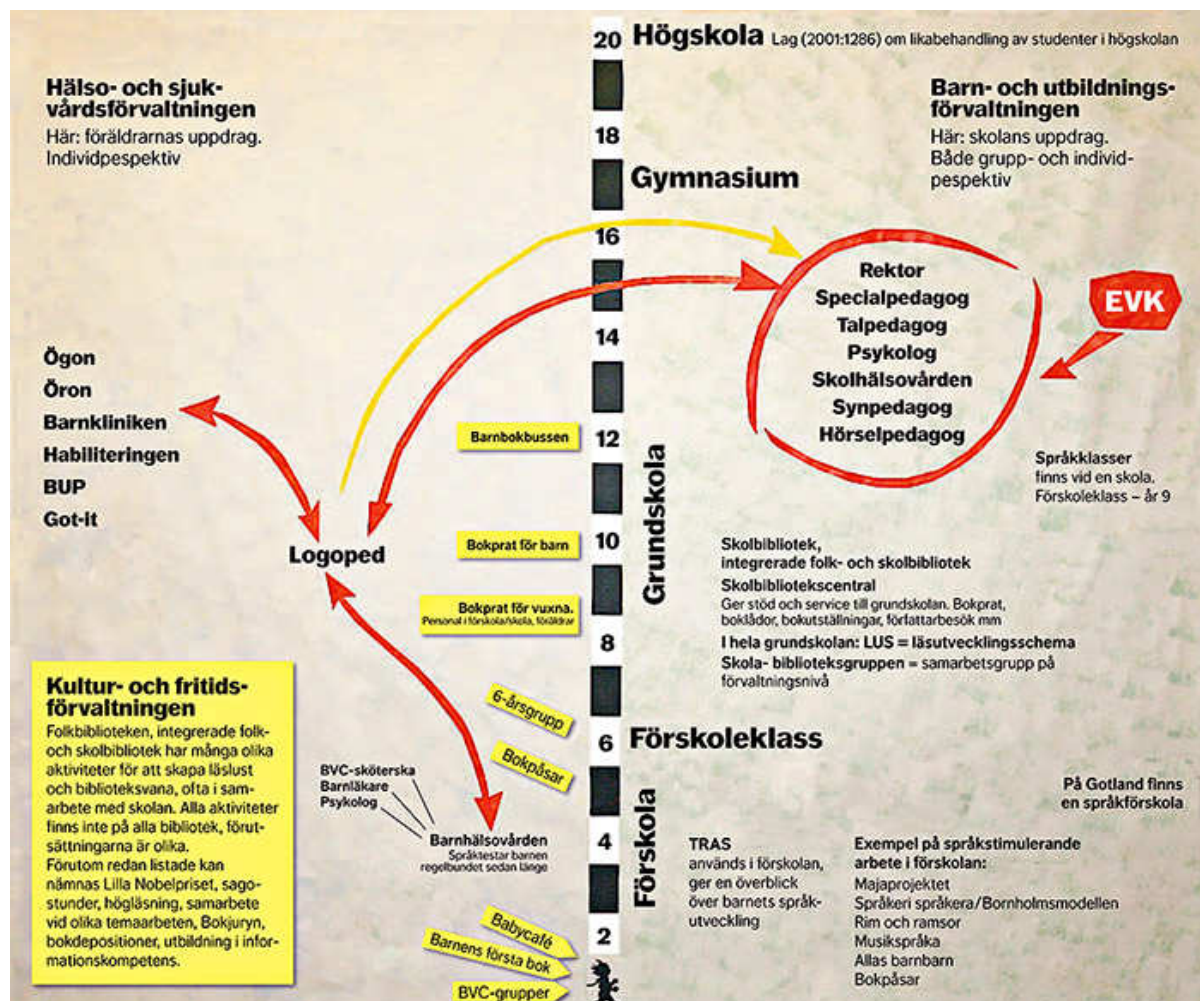
I gruppen finns medicinsk men framförallt pedagogisk kompetens. Gruppen kartlägger, utreder, analyserar och gör bedömningar om vilka insatser som behövs. Bedömer man att barnet behöver komma till en logoped remitteras barnet till logopedmottagningen.

En motsvarande grupp finns inte inom förskolan. Skillnaden är att barnhälsovården med den medicinska kompetensen ligger under en annan förvaltning, HSF.

Det finns inga öronmärkta extra resurser i skolan för den som har svårt med språket. Inte ens om ett barn blir diagnostiserad dyslektiker innebär detta extra resurstilldelning från centralt håll. Det kan jämföras med om ett barn har ett fysiskt funktionshinder, då finns extra resurser att tillgå. Läroplanen fastställer dock att elever i behov av särskilt stöd ska få *adekvat hjälp*. Rektor fattar beslut om resursfördelning.

I Visby finns en språkförskola, den enda på ön. Arbetet där bedrivs i nära samarbete med logopederna från lasarettet. I grundskolan i samma rektorsområde finns språkklasser, från förskoleklass till och med år 9.

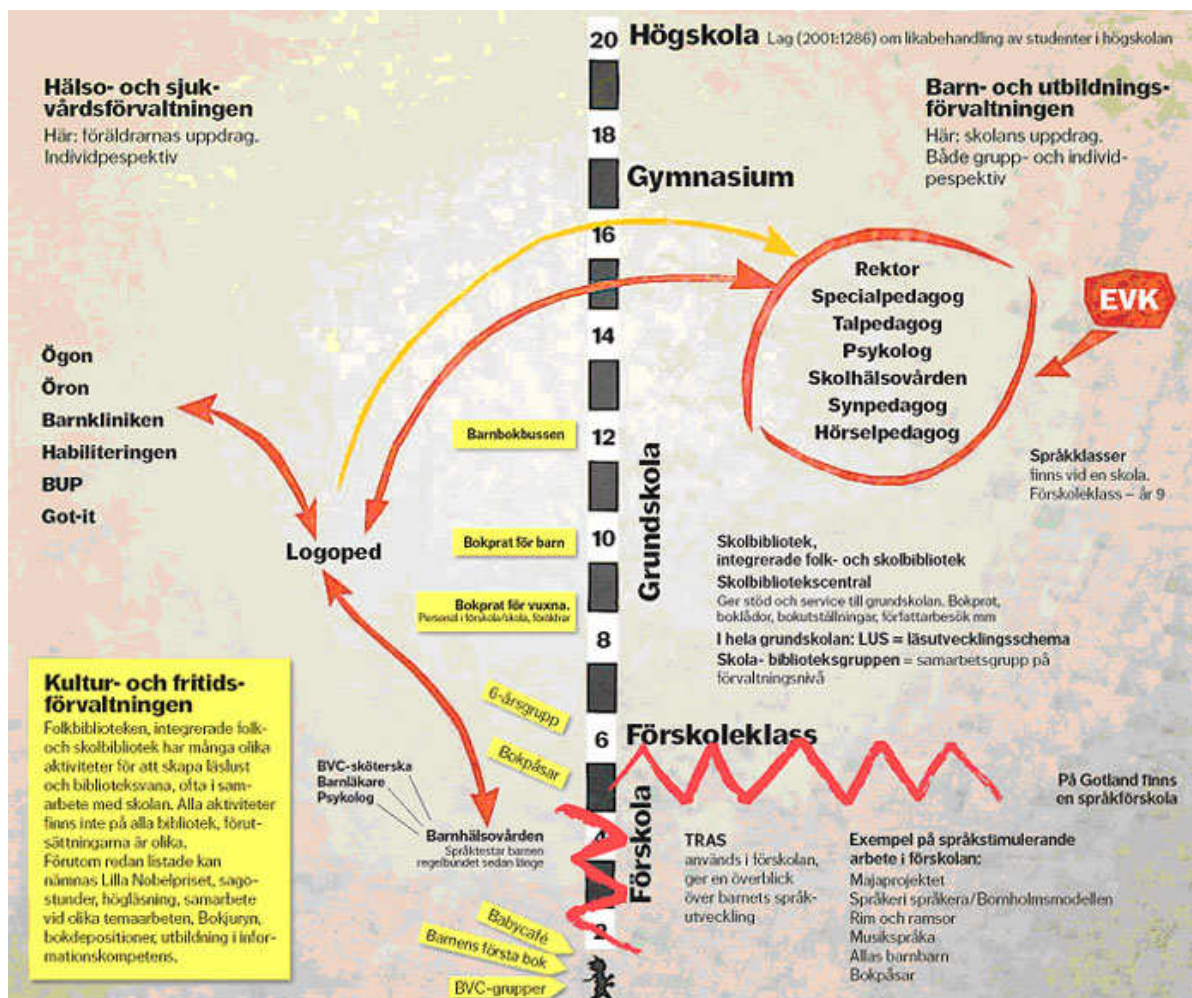
Översikt bilden och remissförfarandet

Två pilar finns inlagda.

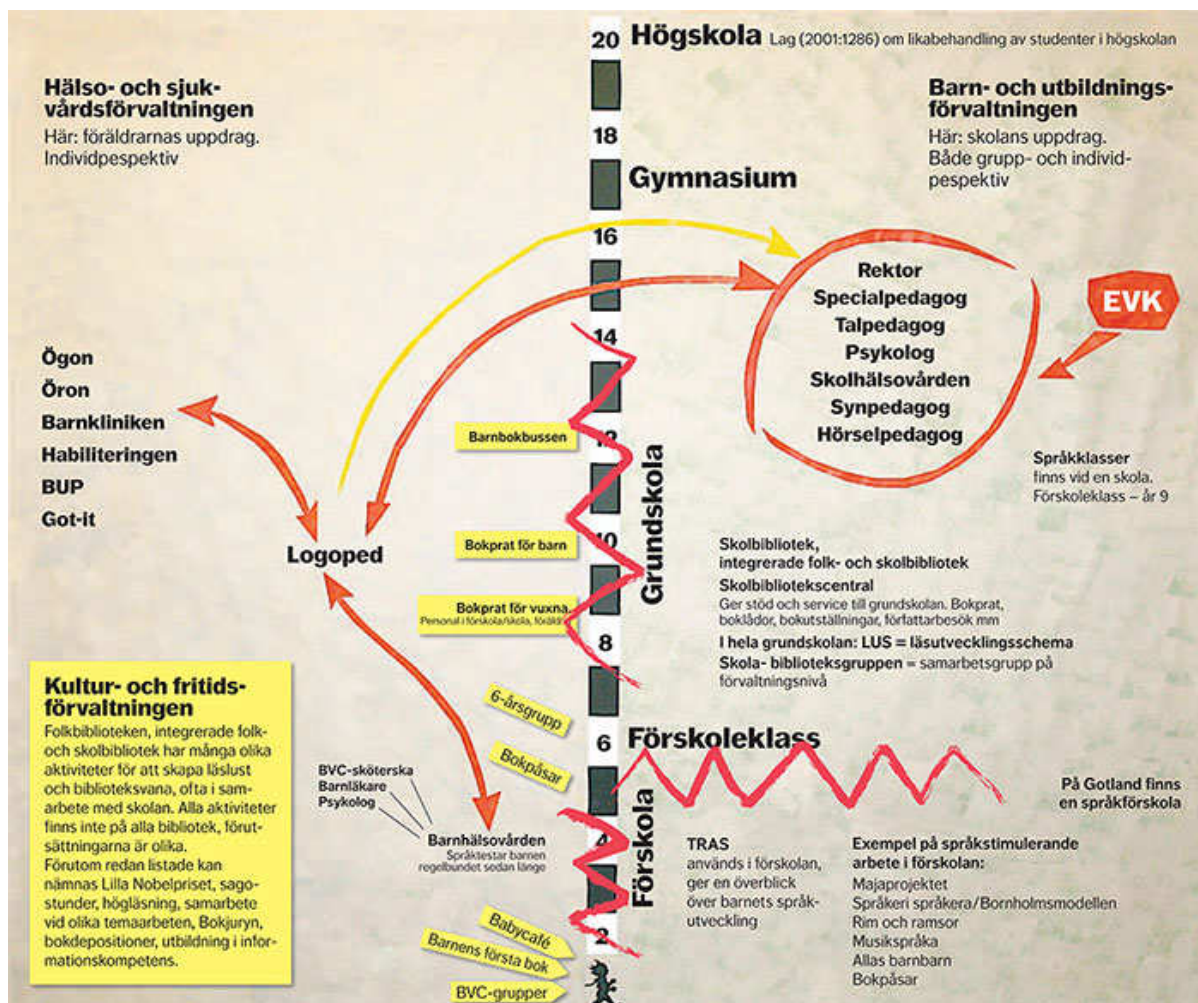
Röd pil visar remissförfarandet mellan BUF och HSF. Remiss går från EVK/rektor via skolhälsovården till logopedmottagningen, där utredning görs. Ett remissvar går sedan tillbaka till EVK.

Gul pil visar den återkoppling logopederna ger till skolan, en tjänst som BUF betalar för. Logopederna ger åtgärdsförslag, ett förslag till hur skolan i fortsättningen skall arbeta med elevens svårigheter.

TRAS-observationer och överlämning mellan förskola och förskoleklass

När ett barn lämnar förskolan för att börja i förskoleklass sker en överlämning mellan de olika skolformerna. Övergripande riktlinjer för hur överlämning ska göras saknas. Det är inte överallt självklart att förskoleklassens lärare får ta del av de TRAS-observationer som gjorts i förskolan. När förskolan väljer att inte informera om TRAS-observationerna uppstår ett glapp. För ett barn med språksvårigheter, i behov av tidiga insatser och beroende av att vuxenvärlden samarbetar, går dyrbar tid förlorad.

Bristen på kontakt mellan skola och bibliotek

Flera gånger under kartläggningen har lärare sagt "Oh, tänk om man ändå hade tillgång till en bibliotekarie!"

Paradoxalt nog har jag lika ofta hört biblioteksfolk med uppdrag att arbeta gentemot skolan säga: "Oh, tänk om lärarna visste vad vi kan erbjuda!".

Här finns ett behov av att diskutera roller, uppdrag och samverkan.

Kontakten mellan logopeder och skola

Också här finns ett behov av att diskutera roller, uppdrag och samverkan. Man har olika perspektiv och det är stor skillnad mellan yrkeskulturerna i de här förvaltningarna.

Vid remissvar och återkoppling med åtgärdsförslag uppstår frustration, kontakten fungerar inte gnisselfritt.

Vad händer nu när man inom HSF inte längre gör dyslexiutredningar? Varför är diagnosen viktig, vad används den till? Vem behöver den mest?

Några identifierade behov:

De tre förvaltningarnas uppdrag skiljer sig stort från varandra! Jämfört med skolan har sjukvården och kulturen "enkla" uppdrag. Skolans har sitt komplexa uppdrag: att dels undanröja alla hinder för lärande, dels fostra nya samhällsmedborgare, dessutom är skolan en pliktorganisation. Skolan är också en mycket stor organisation, att tala om att "skolan gör si" eller "skolan gör så" är nästan omöjligt. Skolan gör på alla olika sätt, samtidigt.

Intressant är att se hur människor i de olika förvaltningarna svarat på frågan om vilket perspektiv de anser är viktigast, individ- eller grupperspektivet. Företrädare för HSF och KFF har lättare att nämna ett av dessa alternativ, tillfrågade rektorer svarar nästan alla att de måste ha ett både-och-perspektiv, de kan inte sätta det ena före det andra. (Se Röster från verksamheten)

Följande behov har formulerats under intervjuerna:

Etablera dialog

Ett behov i HSF och KFF att etablera en dialog med skolans företrädare. Skolan upplevs ofta som "ointresserad och trög" och "sig själv nog". Det är rektorerna man vill ha kontakt med, eftersom "det är där beslut fattas."

Reda ut uppdragets gränser

Ett behov av att reda ut gränserna för de olika uppdragen. Många är osäkra på var det egna uppdraget slutar och var någon annans tar vid. Detta gäller såväl inom som mellan förvaltningarna.
- "Om samarbete/samverkan fungerar eller inte beror till stor del på om personkemin mellan människor stämmer. God personkemi ger bra samarbete, på andra håll är samarbetet obefintligt. Allt är så personberoende!"

Bort från remissförfarandet

Många påpekar hur tidsödande remissförfarandet är, många önskar att avståndet mellan skola och logoped var kortare.

Några lärarröster:

- "Det tar vansinnigt lång tid att få tid hos logoped – om inte föräldrarna går in och gormar. Då går det fortare, på någon annans bekostnad ..."

- "Vi skulle också önska någon slags 'första instans' som snabbt kan komma och ställa någon sorts diagnos på eleverna. Nu kan det dröja upp till fyra månader innan vi får veta 'vad det är' - dyslexi, bristande stimulans eller... man är så ställd och undrande ibland!"

Några logopedröster:

- "Tidiga insatser behövs! Barnen mår så dåligt! Vi behöver komma i kontakt med dem tidigare."

- "Det behövs absolut en mer övergripande syn! Vi måste använda kommunens resurser mer effektivt. Till exempel tar det sån tid med överlämningar."

Ett förslag är att anställa logopeder inom skolan, för att ha "kompetensen inom förvaltningen". Det

finns en speciell gång i hur man arbetar, med olika nivåer: först använder man skolans alla resurser. När skolan inte kommer vidare remitterar man till logoped. Med logopeder i skolan skulle den kompetensen finnas med vid elevvårdskonferensen (EVK) redan från början.

Frågan är vad logopederna i så fall ska göra inom skolan: fungera som rådgivare, utreda, diagnostisera, behandla? En annan synpunkt är att man då lyfter in ett uppdrag i skolan som egentligen hör hemma i hälso- och sjukvården. Hur stämmer detta med skolans uppdrag?

För vem är dyslexidiagnosen viktig? Vad används den till?

Diskutera inom förvaltningarna

Ett behov av att diskutera inom förvaltningarna, så att säga "vertikalt". Detta formuleras tydligast inom skolan och biblioteksvärlden. Här finns ett katten-på-råttan, råttan-på-repet-resonemang. Bland dem inom skolan som arbetar med äldre elever med språksvårigheter uttrycker de flesta förtvivlan och uppgivenhet över att inte dessa elever fått hjälp tidigare. *"Vi jobbar i fel ände! **Varför** har inte detta upptäckts tidigare? År efter år går och vi klarar inte av att lägga krutet där det gör mest nytta, när barnen är små!"*

Inom biblioteksvärlden, bland dem som arbetar gentemot skolan, gäller det vid vilken ålder eleverna ska undervisas i info-kompetens, konsten att söka och värdera information. Eleverna förväntas ha, men har inte alltid, dessa kunskaper när de flyttar upp ett stadium och kraven på självständigt arbete ökar. Detta kan tyckas falla lite utanför ramen för denna kartläggning – men problemet finns!

Inom båda förvaltningarna påtalar människor behovet av en övergripande diskussion med kollegor som arbetar med barn i andra åldrar. En gemensam "röd tråd" saknas.

Fyra Ebba-reflektioner

Förskoleteam

Under många år har människor drivit frågan om inrättande av förskoleteam på Gotland. I ett förskoleteam samlar man olika resurser kring förskolebarnet, målet är att komma bort från de olägenheter som uppstår på grund av att dessa funktioner ligger under olika förvaltningar. Erfarenheten visar att detta sätt att organisera resurserna är överlägset. Yrkesmänniskor som kompletterar varandra arbetar tillsammans, frågor fångas upp innan de hunnit "sätta sig" och utvecklas till verkliga bekymmer, goda möjligheter att göra de där tidiga insatserna som är så avgörande.

Diskussion om metoder, uppföljning, utvärdering

Det behövs en gemensam diskussion om metoder bland barnbibliotekarier och BVC-sköterskor. På vilket sätt talar vi om språk och vikten av att föräldrarna läser för de riktigt små barnen? Ny forskning finns att tillgå. Det är inte fel att "tusen blommor blommor", dvs att man utvecklar egna arbetssätt så länge grunden är gemensam och knyter an till forskningen. Dessutom behövs rutiner för uppföljning och utvärdering av *Barnens första bok* och *BVC-grupperna*. Det finns brister när det gäller uppföljning och utvärdering.

Hur vet vi att det vi gör är bra?

Sekretesslagarna, gränser och tillämpning

Det är min uppfattning att man ibland i verksamheten slentrianmässigt hänvisar till sekretesslagen och med stöd av den låter bli att ta kontakt med människor som borde ha kontaktats i ett ärende. Ett barn med språksvårigheter är beroende av att alla resurser samarbetar. En enkel fråga till föräldrarna löser problemet i de flesta fall.

Föreläsare till ön

När föreläsare inom området barn och språk bjuds in till ön av någon av de tre förvaltningarna skall information och inbjudan gå till samtliga berörda och intresserade inom de andra förvaltningarna. Det är slöseri att föreläsare talar inför halvfyllda salar samtidigt som intresserade på andra håll i förvaltningarna inte känner till arrangemanget. En samordning skulle ge gemensamma referensramar och större kontakt mellan de olika yrkeskategorierna och också spara in en och annan resa till fastlandet. Gotland är tillräckligt litet för att det här ska gå att genomföra. För att detta ska bli verklighet krävs nämndbeslut i alla tre nämnder, BUN, HSN och KFN.

Forskningen säger...

På en punkt är forskningen enig. Alla barnspråksforskare över hela världen är överens när de säger att

ju tidigare och kraftfullare insatser, dess större chans att barnet övervinner sina svårigheter

Generella och förebyggande insatser som sätts in tidigt i **alla** Stickors liv har avgörande effekter på barns möjligheter att utvecklas till goda språkare.

Det finns alltså kunskap att hämta, om orsak och verkan, om fungerande metoder. När det gäller språkutveckling ger en förhållandevis blygsam insats god utdelning, förutsatt att den sätts in i rätt tid. Det är inte kunskap som fattas, detta är inte ett obeforskat område.

En nyligen gjord studie i Uppsala, *Barnhälsovård i förändring*, har en språkdel. Denna del är inte stor och dominerande – men viktig. Kärnan är att BVC-sköterskorna förmedlade inte bara **att** det är viktigt att läsa för små barn, de visade också **hur** man ska göra. (Det är i kommunikationen mellan föräldrar och barn hemligheten ligger, att man har ett gemensamt fokus och att man pratar om det man läser, att man bjuder in barnet att prata.) Vad man kan se av studien är att det går att påverka ordförrådsutvecklingen hos barn, framför allt pojkar. Studien arbetade med barn upp till 18 månaders ålder. Det är alltså bebisar och småbarn vi pratar om!

...och ute i verksamheten

pekar praktiskt taget alla intervjuade ner mot de lägre åldrarna, inte minst mot förskolan. -*”Vi behöver fler kontrollstationer!”*, - *”Vi får hand om problemen för sent”* och -*”Vi behöver **veta vad vi gör**, från bebis till vuxen”*.

Vad bör göras? Slutdiskussion

Resurser

För var och en som insett vad man kan åstadkomma med tidiga insatser när det gäller språkutveckling är TPBs storlek, resurser och servicegrad en provokation.

Självfallet behövs Tal och punktskriftsbiblioteket, TPB! Det kommer alltid att finnas studenter på högskola och universitet som behöver TPBs service.

Ändå tänker man: **resurser på fel ställe!**

Hur mycket lidande och resursslöseri hade kunnat undvikas om resurserna istället satts in i tidig ålder?

I den här kartläggningen har jag inte fördjupat mig i resursfördelningen inom kommunen. Ändå är jag övertygad om att en ordentlig satsning på generella förebyggande insatser under de första åren, ett nät med tillräckligt små maskor som fångar upp avvikelserna, en beredskap att omedelbart sätta in adekvata åtgärder skulle vara ekonomiskt lönsam jämfört med hur resurserna är fördelade i nuläget.

Samverkan och samarbete

Tre förvaltningar behöver bli bättre på samverkan! Fläckvis fungerar det, över lag kan det bli betydligt bättre.

Inom förvaltningarna

Inom varje förvaltning behöver man tydliggöra sitt uppdrag och sin kompetens för att råda bot på den förvirring kring uppdraget som finns nu. Uppdragsförvirring är en stor orsak till att samarbetet haltar och till att revirtänkande uppstår. Den som är klar över sitt eget uppdrag och dess gränser kan på ett medvetet sätt se hur de olika förvaltningarnas kompetenser kompletterar varandra. Först då, när var och en vet var det egna uppdraget slutar och den andres tar vid, är det möjligt att se varandra som resurser.

Sättet att samverka inom förvaltningarna behöver också diskuteras. "Alla" skulle behöva diskutera barn och språkutveckling med "alla": förskollärare med högstadie- och gymnasielärare eller varför inte med lärare på högskolan, högskolebibliotekarierna skulle behöva diskutera med skolbibliotekarier i grundskolan. Vad förväntar sig den ena kategorin att den andra ska uträtta? Där det är tillämpligt bör förvaltningarna arbeta fram en så kallad "röd tråd", gemensamma riktlinjer där man är överens om vem som gör vad vid vilket tillfälle.

Mellan förvaltningarna

Okunskapen om de andra förvaltningarnas uppdrag är också stor. Ofta saknas konkret kunskap om vad de andra förvaltningarna faktiskt gör, hur de går tillväga för att lösa sitt uppdrag. Det behövs mycket mer av diskussioner och samråd för att samverkan och samarbete ska utvecklas. Självfallet kan ingen förvaltning tala om för någon annan förvaltning hur den skall lösa sitt uppdrag.

Det är inte bara Stickan som skulle ha nytta och glädje av att ovanstående process kom till stånd. Det skulle tveklöst leda till att befintliga resurser nyttjades mer effektivt. Det skulle leda till att den enskilda människan ute i förvaltningen skulle känna sig mer tillfreds. Jag har mött mycket frustration under arbetet med kartläggningen, oro som uppstår när människor känner ansvar och oklarhet råder. Ofta är man mycket engagerad i arbetet – förståeligt, det är ju barn man arbetar med, levande människor! Då är det frustrerande att inte vara säker på att det finns en "helhet" runt barnet, ett system som fungerar. I ett välfungerande system, ett nät med små maskor, där det är lätt att ha överblick och kunskap om helheten och där man kan vara förvissad om att någon tar vid där man själv slutar är det lättare att koncentrera sig på sitt eget uppdrag. Människor skulle komma till sin rätt på arbetet på ett helt annat sätt.

Alldeles särskilt viktigt är det att alla som arbetar med de yngre barnen blir bättre på samverkan/samarbete och det behövs effektivare kontrollstationer. Utan tvekan är det fullt möjligt att arbeta mer medvetet med språket inom förskolan utan att verksamheten blir alltför "skolaktig". Det är ju just sådant som är förskolepersonalens speciella kompetens!

I nuläget står de olika yrkesgrupperna så långt ifrån varandra och är så dåligt hoppratade att till och med sättet att beskriva verksamheten, själva ordvalet, kan väcka irritation hos människor i andra förvaltningar. Alltför ofta får prestige och brist på ödmjukhet råda.

Detta är märkligt med tanke på att vi allesammans i grunden har gemensamma övergripande mål och gemensam grundsyn: alla vill att det ska gå bra för Stickan. Vi vill alla att han ska erövra språket.

Hur åstadkomma verksamhetsförändring?

Inom barnbiblioteksgruppen har man under senaste året diskuterat sitt arbete och listat ett antal åtgärder: kontakter som behöver tas, utvärderingar som behöver göras, rutiner för uppföljning som behöver ändras, ansvarsfrågor att reda ut. (se Åtgärdslistan). Också frågan om vårt uppdrag diskuteras. Så att säga under pågående verksamhet försöker man lyfta blicken och reflektera.

Detta är ett bra initiativ i barnbiblioteksgruppen – att bit för bit diskutera sig fram till förändring. Frågan är hur långt man når. För det gruppen närmare samverkan med de andra förvaltningarna? Hur mycket inneboende tröghet har systemet? Det räcker inte alltid att vara överens och ha samma mål för att åstadkomma verksamhetsförändring.

En betydligt mer genomgripande väg till förståelse för varandras kompetenser och till samverkan beskrivs nedan. Under arbetets gång togs flera kontakter med forskare inom området barn och språk, för att tillföra kunskap. En av dessa kontakter resulterade i följande förslag. Inom ramen för projekt Sambandscentral Språk har vi arbetat för att förankra förslaget i kommunen.

Gotlandsprojektet, ett förslag

Här föreligger ett förslag till ett längre forsknings- och utbildningsprojekt som rör barns och ungas språkutveckling och hur man i en kommun kan gå tillväga när man vill förbättra och effektivisera arbetet kring dessa frågor. Initiativtagare är fil dr Karin Junefelt, Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet och fil dr Lena Geijer, Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete vid Lärarhögskolan i Stockholm.

Gotlandsprojektet kan delas in i två delar där del 1 är en förutsättning för att del 2 ska kunna genomföras.

Del 1

I del 1 arbetar man med transprofessionell kommunikation, hur vi kommunicerar vårt yrkeskunnande till andra yrkesgrupper. En förutsättning för samverkan är att vi förstår och vet vad de andra yrkesgrupperna har för kompetens när det gäller barn och språkutveckling och att vi vet hur de arbetar och varför de gör som de gör.

Metoden är **forskarledda fokussamtal över tid**. Det innebär fokusgrupper sammansatta av människor från de olika förvaltningarna, med olika kompetenser. Dessa träffas regelbundet under lång tid, alltid med en forskare som samtalsledare. Forskarledda fokussamtal över tid är en utveckling av arbetssättet med fokussamtal.

Målet med detta är att skapa en samsyn, nödvändig för att man skall kunna samverka i arbetet med barn och språk. Tidigare forskning visar att metoden leder till verksamhetsförändring, ökat samarbete och effektivisering.

Del 2

förutsätter att människor samverkar över yrkesgränserna, det tar vid när samsyn uppnåtts. Här handlar arbetet om att utveckla barns läsförståelse, läsförmåga och läsintresse. Del 2 består av dels en informationsdel, dels en forskningsdel och kan i korthet beskrivas så här:

När vi uppnått en samsyn och de olika yrkeskategorierna fått förståelse för varandras arbete och har beredskap att göra verksamhetsförändringar är det dags att gå vidare till nästa steg. **Vilka metoder använder vi för att uppnå målen läsförståelse, läsförmåga och läsintresse hos barn? Vad behöver vi förändra för att uppnå större effektivitet?**

Dessa arbetssätt är prövade i mindre skala. Intentionen med forskningsprojektet är att ta ett helhetsgrepp och tillämpa dem **i en hel kommun**, för att få fram en fungerande arbetsmodell som sedan kan användas i andra kommuner.

Inget liknande projekt har genomförts tidigare. Det speciella med detta förslag är att arbetet inkluderar de tre förvaltningarna och att arbetet skall ske över hela ön. Ett projekt som till stor del består av forskningens praktiska tillämpning i den dagliga verksamheten i en kommun.

Om förankringsarbetet

Tre referensgrupper bildades, en i vardera förvaltningen, med representanter för samtliga olika yrkeskategorier som är involverade i arbetet med barns språkutveckling. Informationsmöten har hållits i grupperna var för sig. Därefter har forskarna träffat referensgrupperna. Samtliga deltagare i referensgrupperna ställde sig positiva till att vi skulle arbeta vidare med projektidén. Vidare har en föreläsningssdag hållits, då Lena Geijer presenterade förslaget.

För att dels förankra, dels visa på metoden bildades en "pilot-fokusgrupp". Gruppen leddes av Lena Geijer och följande yrkeskategorier deltog: logoped, lärare, BVC-sköterska, förskollärare, specialpedagog/talpedagog, psykolog inom mödravården, bibliotekarie. Sammanlagt tre fokussamtal hölls. Deltagarna i gruppen är överens om att metoden med forskarledda fokussamtal fungerar som det är sagt: en effektiv metod för att uppnå samsyn och i förlängningen verksamhetsförändring. Gruppen ställer sig positiv till förslaget om ett längre forsknings- och utbildningsprojekt.

Slutord

Åter till målen i projekt Sambandscentral Språk!

- Etablera ett forum, en sambandscentral, för alla yrkesgrupper som arbetar med barns och ungas språkutveckling.

Det första delmålet misslyckades vi med, men vi har med Gotlandsprojektet lagt ett förslag till hur man på Gotland kan arbeta för att förbättra samarbete, samverkan och också nå varaktig verksamhetsförändring.

- Inventera pågående verksamhet, samarbeten och projekt.

En kartläggning har gjorts. Här ska påpekas att mycket positivt kom fram vid kartläggningen, goda exempel på väldigt bra samarbete! De har dock inte lyfts fram i rapporten. **Rapportens ärende är att belysa det som inte fungerar.**

- Få till stånd en gemensam diskussion kring resursanvändning, metoder, mål och utvecklingsarbete.

En medvetenhet om att vi behöver närma oss varandra växer. Diskussionen är, om inte alltid gemensam, så åtminstone växande.

-0-

För 10 år sedan arbetade jag som projektledare i Sorkprojektet här på Gotland. I Sorkprojektet stod pojkars läsning i fokus. Projektet startades utifrån ett allmänt känt behov av att "göra något åt att pojkarna aldrig läser".

Efter fyra år i Sorkprojektet och mängder av fantastiska läsprojekt och "läspåhitt" initierade och genomförda av lärare på 17 skolor på ön konstaterades i utvärderingen att det går att få pojkar intresserade av läsning. En förutsättning var dock att de vuxna omkring pojkarna bestämde sig för att arbeta med detta, att lägga tid och kraft på att lyfta läsningen.

Projekt **Sambandscentral Språk** påminner om Sorkprojektet på ett sätt: det sätter fokus på hur vi vuxna arbetar med en speciell fråga. Sorkprojektet visade, mer än något annat, att när vuxenvärlden samarbetar kring ett problem och väljer att satsa så lyckas man.

Barn med språksvårigheter är totalt utlämnade till vuxenvärldens förmåga att handskas med problemen. De kan inte göra annat än att lita till oss. Vuxenvärlden har kunskap och verktyg att både förebygga och hjälpa. Genom samverkan kan vi skapa det där finmaskiga nätet som fångar upp. Då är det så förvånande att vi faktiskt inte gör det, att vi inte samverkar mer.

Sett på det sättet kan man lugnt påstå att problemet med barn som misslyckas med språket i huvudsak är ett vuxenproblem. Vuxnas bristande kommunikation och bristande samarbete är den största orsaken till att maskorna i nätet är för stora. Stickan slinker igenom maskorna därför att vi låter honom göra det.

